

5. Разлогов К. Е. Феномен массовой культуры / К. Е. Разлогов // Культура, традиции, образование. – М. : Наука, 1990. – С. 141.

6. Саркитов Н. Рок-музыка: сущность, история, проблемы : краткий очерк истории отечественной рок-музыки / Н. Саркитов, Ю. Божко. – М. : Знание, 1988. – 64 с.

7. Сохор А. О массовой музыке / А. Сохор // Вопросы социологии и эстетики музыки : сборник статей / [сост. Ю. Капустин]. – Л. : Сов. композитор, 1980. – С. 234–264.

8. Флиер А. Я. Культурология для культурологов / А. Я. Флиер. – М. : Академический проект, 2000. – С. 141.

9. Цукер А. Проблемы взаимодействия академических и массовых жанров в современной советской музыке : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра искусствоведения : спец. 17.00.03 «Музыкальное искусство» / А. Цукер. – М. : МГК, 1991. – С. 159.

10. Шестаков Г. Ю. Музыка в буржуазной массовой культуре / Г. Ю. Шестаков. – М. : Политиздат, 1986. – С. 30.

11. Ярская-Смирнова Е. Социокультурный анализ нетипичности / Е. Ярская-Смирнова. – Саратов : Изд-во Саратовского гос. техн. ун-та, 1997. – С. 10.

12. McLuhan M. Media Col and Pro / M. McLuhan // Mass Media and Mass Man. – N.Y., 1968. – P. 46–54.

Дата надходження до редакції: 19.04.2017 р.

УДК 78.071.2:378.134

Володимир ОНИЩУК,
старший викладач кафедри естрадної музики
Інституту мистецтв
Рівненського державного гуманітарного університету

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СТАРШИХ КУРСІВ У КЛАСІ ДИРИГУВАННЯ ВИЩИХ МИСТЕЦЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розкрито сутність дисципліни «Диригування». Представлено рекомендації щодо підготовки студентів старших курсів класу диригування інструментального напрямку мистецьких вишів.

Ключові слова: диригент, професійна підготовка, диригентські навички, керівництво інструментальним колективом (оркестром), техніка тактування, оркестровий клас.

В статті раскрыта сутність дисципліни «Дирижирование». Представлены рекомендации по подготовке студентов старших курсов класса дирижирования инструментального направления художественных вузов.

Ключевые слова: дирижер, профессиональная подготовка, дирижерские навыки, руководство инструментальным коллективом (оркестром), техника тактирования, оркестровый класс.

The article deals with the essence of the discipline of «Conducting». Recommendations on the undergraduate and graduate instrumental conductors direction of senior courses of the art Institute were represented.

Key words: conoluctor, professional training of students at the art Institute, conducting skills, leadership instrumental ensemble (orchestra), technics timing, on orchestra class.

Постановка проблеми. Оновлення змісту освіти, орієнтація її на новий тип педагогічного світогляду, пріоритетність формування в студентській молоді ключових компетенцій в інтелектуальній та інформаційній сферах діяльності, безумовно, позначаються на професійних і особистісних якостях майбутнього диригента інструментального колективу. Музичні навчальні заклади потребують фахівця-музиканта, керівника, викладача нової формації, який не лише володіє цілісними, системними теоретичними знаннями та практичними диригентськими навичками, критично і послідовно мислить, вільний від стереотипів минулого та є провідником нових ідей і нового мислення, а якому притаманна загальна, художньо-естетична та професійна культура.

Професійна підготовка майбутніх диригентів оркестрових колективів на сучасному етапі набуває особливої актуальності, сприяє їх постійному самовдосконаленню. Проблеми фахового рівня та педагогічної майстерності в теорії і практиці професійної підготовки студентів вищих мистецьких навчальних закладів стають щораз актуальнішими, адже є однією зі складових усебічного розвитку особистості. При цьому від викладача вимагається володіння ґрунтовними знаннями з теорії музики, сольфеджіо, гармонії, аналізу музичних творів, історії музики, диригування, педагогіки та психології, вміння грати хоча б на одному музичному інструментові, мати досконалий музикальний слух та широкий світогляд.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Професійна підготовка майбутніх педагогів музичного мистецтва є предметом дослідження багатьох учених (О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова, Я. Сверлюк). Проблема підготовки диригентів, формування в них диригентських навичок присвячено науковій праці таких диригентів-мистецтвознавців, як М. Колесса, М. Маталаєв, І. Мусін, М. Малько, М. Канерштейн, І. Разумний, К. Ольхов, Ю. Лагутін, Л. Безбородова, Л. Уколова.

М. Колесса у своєму підручнику «Основи техніки диригування» зауважував, що «теорією диригування ... можуть користуватися як досвідчені, так і майбутні оркестрові диригенти, адже теорія і техніка тактування загальні як для хорового, так і оркестрового диригування» [4]. І. Разумний у свою чергу зазначає: «Дійсно, оркестри і хори відрізняються за своєю специфікою, але значної різниці в техніці диригування оркестрами і хорами немає. Для будь-якого диригента необхідні правильна постановка диригентського апарату, вільний, пластичний рух рук, художня жестикуляція, яка в хоровій практиці, до речі, є більш легкою, на меншій амплітуді, інколи – із порушенням схем, що впливає з тексту» [10].

Мета статті – охарактеризувати специфіку підготовки майбутнього диригента у вищому мистецькому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Специфіка роботи із творчим колективом вимагає від диригента вміння керувати певною кількістю виконавців, налагоджувати з ними творчий контакт, корегувати їх виконавство, звертаючи при цьому увагу на помилки, точно, коректно та лаконічно зауважуючи, як їх краще виправити. Крім того, диригент повинен правильно спланувати репетицію, рівномірно розподіливши як власні сили, так і сили оркестрових музикантів, подбати про нотний репертуар, приміщення тощо.

Деякі молоді музиканти вважають, що стати диригентом легко – достатньо лише встановленого адміністративного права на керування оркестром та великого бажання працювати. Але при цьому не варто забувати про психологічний стан керівника оркестру. Б. Теплов із цього приводу зазначав, що «психологічна природа творчого натхнення тісно пов'язана з проблемою уваги, тому в психологічному аналізі особистості музиканта особливості уваги відіграють значну роль. Як не дивно, але це проявляється, наприклад, в умінні відволікатися від буденних проблем» [12].

Неабияке значення для диригента має й натхнення. Як відомо, до митців воно приходить по-різному. Наприклад, П. Чайковський вбачав секрет швидкого закінчення ним опери «Орлеанська діва» в тому, що володів залізною волею, а коли в нього зникало бажання працювати, примушував себе перебороти все і взятися до роботи [14]. Композитор так описував стан, коли до нього приходило натхнення: «Я не можу вам описати словами те неймовірне блаженство, яке охоплює мене, коли з'являється якась хороша ідея і коли з неї починає щось формуватися. Тоді забуваєш про все, стаєш ніби божевільним, усередині все тріпоче і б'ється, ледве встигаєш помічати ескізи, адже думки наздоганяють одна одну...» [12, с. 217].

Добре, коли диригентів притаманне натхнення до творчої праці, адже саме воно надихає не лише його самого, а також і його підопічних – оркестрових

музикантів. Проте якщо натхнення не підкріплене ґрунтовними теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками, результати будуть невтішними. Аби цього не сталося, необхідно опанувати такі дисципліни, як «Теорія музики», «Сольфеджіо», «Гармонія», «Методика роботи з оркестром», «Оркестровий клас», «Ансамбль», «Інструментознавство», що сприяють інтелектуальному зростанню майбутнього спеціаліста.

Вивчення теоретичного матеріалу дисципліни передбачає формування в майбутніх керівників творчих колективів сучасного управлінського мислення та спеціальних знань у галузі диригентського мистецтва, розуміння концептуальних основ системного управління оркестрами різних видів, прийняття адекватних управлінських рішень.

У ході підготовки диригента на старших курсах інколи виникають проблеми. Зазвичай вони пов'язані з недостатньою кількістю часу на практикування за оркестровим пультом, хоча навчальний процес у ВНЗ передбачає заняття в оркестровому класі, а також диригентсько-оркестрову та виробничу практики. Саме ці дисципліни допомагають набути професійних навичок, сприяють засвоєнню на практиці всіх необхідних елементів творчого ремесла.

Трапляється, що студенти-старшокурсники хоча й отримали певні знання з диригування, бояться виходити перед оркестровий колектив, а музиканти у ході виконання твору, граючи таким диригентом, не відчують упевненості в собі. Виникає певний психологічний бар'єр: диригент боїться оркестру, а оркестрант не впевнений у диригентові. До цієї проблеми потрібно підходити досить обережно, не ставити перед молодим спеціалістом надскладних завдань, а навпаки, допомогти йому побороти цю психологічну проблему. Така адаптація повинна відбуватися поступово, слідкувати, аби диригент не перевтомлювався на репетиціях, адже це призводить до того, що він не відчуває оркестру ні в ансамблевій грі, ні у виконанні тексту, відчуває певну психологічну напругу. Попрацювавши деякий час за диригентським пультом, він поступово виявить свої помилки, разом із педагогом проаналізує свої дії, зробить певні висновки, а як наслідок – адаптується до оркестру, перестане боятися колективу, зрештою, відчує оркестровий стрій, ансамблює злагодженість, динамічні відтінки, з легкістю зможе відтворити певний художній образ твору.

Серед комплексу спеціальних музичних дисциплін студентів старших курсів базовим є «Оркестровий клас», який синтезує знання з усіх предметів музичної спеціалізації, об'єднує виконавський колектив. При цьому керівник оркестру повинен поставити перед собою ряд завдань:

- формувати інтерес до оркестрової гри та диригентської діяльності;
- сприяти вивченню різних стилів та жанрів інструментальної музики;
- уміти підбирати оркестровий репертуар;
- розвивати слухові здібності та інструментально-оркестрові навички, необхідні для роботи з інструментальним колективом;
- виробити інструментальну техніку, необхідну в оркестровому колективі;
- сприяти вдосконаленню в учасників колективу навичок професійно-художнього виконання творів;

- на основі репертуару виховувати в оркестрантів естетичний смак;

- поєднувати в роботі теорію та практику.

Гуманістичний підхід у роботі з оркестром відіграє провідну роль, оскільки ґрунтується на вільному розвитку особистості. На думку І. Зязюна, гуманістична педагогіка – це не просто сплав ідей, це педагогіка «золотого перетину», в якій сповна враховується діалектика освітньо-виховного процесу, вибудованого на основі цілей, змісту, форм і методів освіти, визнання самоцінності людини, що стає джерелом щастя та доброчесності [2].

Реалізація гуманістичного підходу у сфері освіти та музичного мистецтва безпосередньо пов'язана із професійною підготовкою майбутнього фахівця диригентсько-оркестрової діяльності, стосунки якого з учасниками колективу ґрунтуються на позиціях діалогу та співробітництва, гуманістичного ставлення до культури. Я. Сверлюк у зв'язку з цим зазначає: «Для забезпечення багатопрофільності освіти необхідно закласти раціональне поєднання загальноосвітньої, спеціальної та психолого-педагогічної підготовки, збалансованості та гармонізації теоретичної і практичної частини. Її результатом стає усвідомлення студентами цілісності освіти як гармонії фундаментальних і професійних знань, емоційно-ціннісного ставлення до неї на шляху вирішення оркестрово-виконавських та педагогічних завдань із формуванням активних особистостей – учасників оркестрового колективу» [11].

Кожному інструментові, як відомо, притаманні характерні особливості звучання, тому важливим моментом в оркестровому вихованні студентів-диригентів є робота над досягненням єдиного тембрального звучання в оркестрових групах зокрема та в оркестрі загалом. Голоси повинні зливатися тембрально, зберігаючи індивідуальні особливості та досягаючи однорідного забарвлення звука. Працюючи в оркестровому колективі, кожен музикант повинен усвідомити, що його інструмент – надзвичайно важливий та унікальний при створенні єдиного тембрального звучання. Отже, на заняттях виконавців на музичних інструментах слід застерігати від пасивної й інертної роботи, що негативно впливає на якість звука, спричиняє збільшення кількості повторів програвань одного тексту з метою досягнення певних завдань, адже кожен звук повинен бути зіграний з певним емоційним навантаженням, кожна дія процесу гри має підпорядковуватися емоційному забарвленню, яке залежить від образного змісту твору.

Оркестровий клас формується зі студентів, які при вступі до ВНЗ мають різний рівень музичної підготовки. Зазвичай це особи із середньою спеціальною освітою, які закінчили фортепіанне, теоретичне, струнно-смичкове, народне, духове відділення музичного училища, училища культури, педагогічної коледж, або випускники музичних шкіл та ліцеїв. Більшість із них ніколи не грали в оркестрі та не мають практичного досвіду роботи в ньому. Таким чином, «Оркестровий клас» для таких студентів стає школою колективної оркестрової гри, дисципліною, завдяки якій вони на практиці оволодівають технікою колективної гри, формують вміння й навички особистої інструментально-оркестрової техніки. З одного боку, вони є учасниками оркестрового

колективу та навчаються в ньому як оркестрові виконавці, а з іншого – цей колектив є для них базою, де ними набуваються практичні вміння та навички керування оркестром у ролі диригентів.

Висновки. Працюючи з оркестром як диригенти, студенти старших курсів розвивають організаторські здібності, волю, такт, почуття міри, вміння підтримувати творчий контакт з учасниками оркестрового колективу. Гра в оркестрі розвиває в них почуття колективізму, організованості, свідомого ставлення до процесу навчання, емоційність, художній смак, музичні здібності, навички оркестрового строю та ансамблю, формує виконавську культуру і майстерність. Навчальна робота та виконавська діяльність в оркестровому класі сприяє: формуванню в молодих диригентів професійних якостей педагога, керівника, музиканта; вихованню навичок керування оркестром на основі оволодіння методами роботи з ним, дидактичними принципами і знанням психофізіологічного процесу виконавської діяльності; створенню умов для розкриття і розвитку творчого потенціалу кожного студента та його подальшої самореалізації; підготовці до організації та проведення інструментально-оркестрової діяльності як у класі, так і поза ним; вивченню кращих зразків оркестрового мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безбородова Л. А. Дирижирование / Л. А. Безбородова. – М. : Просвещение, 1990. – 159 с.
2. Зязюн І. А. Педагогічний професіоналізм у контексті професійної свідомості / І. А. Зязюн // Педагог професійної школи : зб. наук. праць. – К. : Науковий світ, 2001. – Вип. 1. – С. 8–13.
3. Канерштейн М. М. Вопросы дирижирования / М. М. Канерштейн. – М. : Музыка, 1972. – 255 с.
4. Колесса М. Ф. Основы техники дирижирования / М. Ф. Колесса. – К. : Музична Україна, 1981. – С. 5.
5. Лагутин Ю. А. Техника дирижирования и дирижерская практика : уч. пос. – М. : Государственный институт культуры, 1990. – 64 с.
6. Малько Н. А. Основы техники дирижирования / Н. А. Малько. – М. = Л. : Музыка, 1965. – 220 с.
7. Маталаев Л. Н. Основы дирижерской техники / Л. Н. Маталаев. – М. : Советский композитор, 1986. – 208 с.
8. Мусин И. А. Техника дирижирования / И. А. Мусин. – Л. : Музыка, 1967. – 352 с.
9. Ольхов К. А. Теоретические основы дирижерской техники / К. А. Ольхов. – Л. : Музыка, 1990. – 200 с.
10. Разумный И. Г. Посібник з дирижування / І. Г. Разумний. – К. : Музична Україна, 1968. – 120 с.
11. Сверлюк Я. В. Диригентсько-оркестрова освіта: теорія, методика, практика : монографія / Я. В. Сверлюк ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2017. – С. 160.
12. Теплов Б. М. Избранные труды : в 2 т. / Б. М. Теплов. – М. : Педагогика, 1985. – Т. 1. – С. 46.
13. Дирижирование : уч. пос. / Л. И. Уколова. – М. : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2003. – 208 с.
14. Чайковский П. И. Переписка с Н. Ф. фон Мекк : в 3 т. (письмо от 19 февраля 1979 г.) / П. И. Чайковский. – 2016. – Т. 2. – С. 66.

Дата надходження до редакції: 26.05.2017 р.